

NATAŠA LESTER

Kuća na RIVIJERI

Preveo
Nikola Pajvančić

Laguna

Naslov originala

Natasha Lester

THE RIVIERA HOUSE

Copyright © Natasha Lester 2021

First published in Australia in 2021 by Hachette Australia

First published in Great Britain in 2021 by Sphere, an imprint of Little, Brown Group, an Hachette UK company

Copyright © za srpsko izdanje, Laguna 2025

*Mom ocu, koji neće moći da pročita ovu knjigu
i koji možda neće više biti ovde kada se ona objavi.
Zaslužio si spokoj i počinak. Nadam se da će uskoro doći.
Volim te svim srcem.*

I tako smo došli do dela koji će vam možda slomiti srce. Ja sasvim sigurno ne mogu da podnesem takve trenutke, zato što dolaze dani koje čak ni ja ne mogu da predvidim, a to neće uvek biti dobri ili laki dani. Ali to je takođe umetnost. Ono što probada srce.

Heder Rouz,
Muzej savremene ljubavi

PRVI DEO

Pariz, 1939–1941.

Jedan

„Zakasniću“, rekla je Elijana očajno Jolandi, koju, pošto „ima pet godina, nimalo nije bilo briga za Elijanine obaveze. Zapravo, po Jolandinim stegnutim pesnicama bilo je očigledno da se sestrama Difor sprema tantrum, i ako Elijana za doručak ne nađe nešto sem bajatog okrajka hleba, Jolanda će pobesneti a Elijana propustiti jutarnje predavanje u umetničkoj školi.

„Svi smo gladni“, prasnula je na Jolandu Anželika, najstarija posle Elijane.

Elijana je osmotrila namrštena i nema lica svojih sestara. Dvanaestogodišnja Žaklina je upitno gledala Elijanu, kao da je moli da smiri i Jolandu i Anželiku. Osmogodišnja Žineta je zevala, pošto ju je probudila njihova glasna prepirka.

Stvarno će zakasniti. Ali nisu njene sestre krive što njihovi roditelji svaki franak – uključujući i Elijaninu platu – troše na njihov skoro pa propali restoran, i što zato u kući nema ničega za jelo. Naglo se okrenula, i uprkos gotovo fizičkom bolu koji je osetila od te misli, prikupila je sve svoje četkice od prirodne dlake, ubacila ih u torbu pa je krajnje strpljivo ali i odlučno rekla Jolandi: „Obećavam ti da ćeš sutra za doručak

dobiti kroasan. Ali samo ako se sada obučeš za školu i pustiš Anželiku da te počešlja.“

Jolanda je naglo ustala sa poda. Odjednom je zaboravila na plač, a plava kosa joj je živahno poigravala, pošto ju je ispunila nova energija. „Hvala ti“, prošaputala je, pa je zagnjurila lice u Elijaninu suknju.

„Srce moje“, rekla je Elijana i pomilovala sestru po kosi. Onda, dok je Anželika pomagala Žineti da nađe cipele, šapnula je Jolandi na uho: „Anželika se boji. Ona je tek ove godine počela da te čuva. Pomozi joj. Onda će shvatiti da ne mora toliko da brine zbog tebe.“

A Anželiki je, dok ju je ljubila, objasnila: „Jolanda samo želi da je neko voli. Ti je prosto mnogo grli. Onda će se lepo ponašati.“

Od Anželikinog rođendana prošlo je tek šest meseci. Za poklon je dobila „privilegiju“ da od Elijane preuzme brigu o mlađim sestrama: da ih sprema za školu, dovodi kući, prikuplja ostatke iz braserije* za večeru, da ih sve hrani i smešta u krevet. Jolanda i Anželika su i dalje bile nesrećne zbog Elijaninog odsustva, pošto je ona sada to vreme provodila na poslu.

Žineti i Žaklini su, srećom, bili dovoljni samo zagrljaj i poljubac i Elijana je mogla da ode, da se sa trećeg sprata spiralnim stepeništem spusti na Galeriju Vero-Doda – nekada divni natkriveni prolaz iz doba bel epoka. Duž njega su se pružale nekada raskošne, ali sada uglavnom prazne prodavnice sa proćeljima od mahagonija, a između njih su se dizali okrnjeni mermerni stubovi sa anđelčićima, koji su i dalje izgledali veselo – uprkos tome što je većini nedostajao nožni prst, ako ne i čitava noga. Neprijatni miris ustajale kafe iz braserije njenih roditelja širio se oko kugli starih gasnih svetiljki, zbog čega su gosti koji bi nekom greškom zalutali u galeriju bežali da sačuvaju nepca.

* *Brasserie* – vrsta restorana sa jednostavnim tradicionalnim francuskim jelima. (Prim. prev.)

Pošto je izašla na ulicu, nastavila je ka Luvru, gde će da uči i da radi, neopterećena brigom za sestre. Dok je hodala, osećala je istovremeno i lakoću i olakšanje i težinu i gubitak zbog svih zagrljaja, poljubaca i sitnih izraza naklonosti koji su sada pripadali Anželiki. Elijana se nadala da će njena sestra umeti da pamti svu tu nežnost.

U Aj de Floru – krilu Luvra koje se pruža duž reke – Elijana je otišla pravo u Ekol di Luvr. Sela je u amfiteatar i među studentima pogledom potražila svog brata Lika. Međutim, mada je Lik dušom bio posvećen umetnosti, telo je posvetio kafeima na Monparnasu i opet ga nije bilo.

Mesje Belami je počeo da priča o slikarima italijanske renesanse i Elijana se usredsredila na dugokose i bujne žene, na savršena tela anđelčića i na kjaroskuro religioznih prizora. Na pauzi za ručak izašla je iz zgrade, pošto nikada nije mogla sebi da priušti i popodnevna predavanja, jer je čitavu zaradu davala roditeljima. Pre nego što je ušla u sam muzej i sela za prvi sto, spremna da upućuje goste ka Miloskoj Veneri i Mona Lizi, otišla je da vidi mesje Žožara, direktora Nacionalnog muzeja. On joj je dozvolio da nastavi sa školovanjem iako nije mogla ni da plati školarinu ni da provede čitav dan na poslu.

„Gospodine“, upitala je učtivo, „znate li nekoga ko bi kupio moje četkice?“ Povadila ih je iz torbe, ali ih nije gledala, te poslednje ostatke njenog detinjeg sna da će postati slikarka. „Kvalitetne su, prirodne, i možda će odgovarati nekom novom učeniku?“

Mesje Žožar je osmotrio njeno blago. Pazio je da ne pogleda njeno lice, pošto je znao da je pocrvenela i zbog sramote što traži novu uslugu, a i zbog toga što se odriče nečega tako važnog.

„Ostavi ih kod mene. Znam jednog mladića koji će ti možda ponuditi dobru cenu.“

„Hvala vam“, rekla je tiho, pa se naterala da preda četkice tako što je pomislila koliko će se Jolanda sutra ujutro radovati kada za doručak bude imala kroasan, a ne stari hleb.

Nešto pre zatvaranja Luvra, mesje Žožar se pojavio sa kovertom, pa ju je dao Elijani. „Ovo je za tebe.“

Pošto ju je otvorila, videla je bar dvostruko veću svotu od one kojoj se nadala. Sada su se mesjeovi obrazi zažarili dok mu je žustro zahvaljivala. Onda je otišla iz muzeja, svesna da novac mora da potroši već istog popodneva, inače će ga njen otac i njegovi prijatelji propiti u braseriji.

Napolju su ulice bile tihe; Pariz je već prekrila senka Hitlerovih ambicija. Elijana je ušla u robnu kuću *Samaritan* i našla dve jeftine ali pristojne *soutien-gorges* za Žaklinu, kojoj je grudnjak trebao već nekoliko meseci, ali čak i da je njihova majka, premorena posle osamnaestčasovnog radnog dana u braseriji, primetila koliko joj je kćerka sazrela, ne bi imala novca da nešto povodom toga preduzme. Pošto je platila, ostalo joj je taman dovoljno i za kroasane.

Osmehivala se dok se vraćala kući, svesna da u torbi nosi i robu i sreću za svoje sestre, sve dok na pločnik ispred nje nije zakoračio čovek sa dve gas-maske. Skrenula je pogled. Na drugoj strani ulice je, međutim, stajao još jedan Parižanin sa istim uznemirujućim teretom.

Nije moguće da će Hitler zaista napasti Francusku. Zar nije već pokorio dovoljan deo Evrope? Ipak, zaustavila se i pogledala svoje torbe. Grudnjak će da ublaži Žaklininu sve jaču neprijatnost zato što joj telo postaje ženstveno; gas-masku će joj možda spasiti život.

„Elijana!“

Osetila je nečiju ruku na ramenima i onda se pored nje na pločniku stvorio njen brat Lik. Godinu dana stariji, i jednako plavokos kao ona, kezio se tako da joj je uvek izmamljivao osmeh.

„Sećaš se mog druga Gzavjea?“, počeo je Lik s cigaretom u ustima, koju je palio dok je i dalje jednom rukom grlio Elijanu, tako da je ona morala da šakom zaštititi plamen od vetra. „Nekoliko godina smo išli zajedno u školu, pre nego što su ga njegovi odveli nazad u Englesku.“

Elijana se nejasno sećala tamnokosog dečaka koji se rodio u Francuskoj, ali je dobar deo života proveo u Engleskoj i često se, pre mnogo godina, vrzmao po njihovom stanu posle škole. Bio je dve-tri godine stariji od Lika, ali je Lik zaključio da je taj Gzavje novi Pikaso pa ga je naterao da mu daje časove slikarstva. Nema veze što je trebalo da Lik pomaže Elijani da se stara o sestrama; vreme do večere provodio bi slikajući pa bi brže-bolje sakrio dokaze pre nego što se njihova majka popne na sprat da ih ušuška u krevet, a tada bi već i Gzavje otišao. Njegovo prisustvo bilo je tajna, baš kao i Elijanina želja da postane slikarka – nešto o čemu se priča samo kada roditelji nisu tu, noću, na stepeništu ispred stana, sa kafom u ruci.

„Danas sam naleteo na njega“, rekao je Lik. „Na Monpar-nasu. Došao je s Matisom. Ej, s Matisom!“

„S Matisom?“, ponovila je Elijana, pa se nasmejala zbog bratovljevog oduševljenja. „To znači da se mnogo promenio otkako sam ga poslednji put videla. Nekada je nosio one grozne engleske kratke pantalone...“

„Njih sam prerastao“, začuo se glas otpozadi.

Lik se nasmejao kao da je Elijana rekla nešto urnebesno, a ona se okrenula i videla crnokosog čoveka sa šakama umrljanim uljanim bojama. Više nije nosio kratke pantalone, rukavi košulje bili su mu zavrnuti, a sako je prebacio preko ramena, baš kao odrastao čovek.

„Ti si Gzavje?“, upitala je s nevericom.

Klimnuo je glavom. „A ti si sigurno Elijana. Mada mislim da te nikada ranije nisam video bez bar jedne mlađe sestre u naručju.“

„Sada ih sve čuva Anželika.“ Dok je govorila, bila je, verovatno prvi put u životu, izrazito svesna koliko je njena odeća skromna. Haljinu je sašila od ostataka platna, misleći da liči na Lanvinovu haljinu koju je videla u jednom katalogu, ali joj je sada ličila na dečji pokušaj da se igra krojačice.

Gzavje je, bez obzira na mrlje na rukama, izgledao bar pet godina stariji od nje, iako je znala da su njemu tek dvadeset tri, a njoj dvadeset.

Odjednom su sva crkvena zvona u Parizu zazvonila i Elijana se ispravila. „Kasnim“, rekla je drugi put tog dana. „Daj ovo Žaklini.“ Predala je paket Liku. „Moram pravo u braseriju, inače...“

Ućutala je, ali je ipak prinela šaku obrazu.

„Kreći“, rekao je Lik.

Međutim, on i Gzavje su hodali gotovo jednako brzo kao ona i zbog toga su videli šta se desilo: kako je njen otac zaurao, iako je bilo tek šest i pet: „Gde si dosad?“

„Kupovala sam već Žaklini, pošto niko drugi to neće da uradi“, uzvratila je ona.

Otac ju je žestoko ošamario.

Krajičkom oka je videla Gzavjea kako spušta ruku na vrata braserije. Dozvolila je sebi da diše tek kada ga je Lik odgurnuo i poveo gore u stan, gde će Gzavje videti kako je dobar deo nameštaja nestao – prodali su ga da bi vratili tatine dugove – tako da je ostalo samo ono najosnovnije: krevet, sto, sofa i šest stolica.

Njena majka, koja je na zvuk udarca izašla iz kuhinje, krišom je pogledala Elijanu pa joj je sažaljivo slegnula ramenima.

Kad bi samo Elijana sebi mogla da dozvoli takav luksuz kao što je glavobolja.

Elijana je savijala salvete dok se ne pojave prvi gosti. Oni su bili retki, pošto su za dva stola sedeli drugari njenog oca – dolazili su zbog vina koje je za njih bilo mnogo jeftinije i Elijana je znala da još zadugo – a verovatno nikada – neće moći da se u potpunosti posveti studijama na Ekol di Luvru.

Nešto pre pola devet videla je Anželiku kako joj maše iz hodnika. Išunjala se. „Šta je?“

„Jolanda ne može da nađe lutku. Onu s kojom voli da se uspava.“

Elijana je sklopila oči i pokušala da razmišlja. U njihovom praznom stanu nije bilo mnogo skrovišta.

„A i meni su nestale rukavice“, dodala je Anželika tiho. „One koje si mi ti poklonila za rođendan.“

Obe su pogledale ka kuhinji, gde je njihov otac spremao jela.

Onda je Elijana ukrstila pogled sa sestrom. „Možda ih još nije prodao“, rekla je. „Možda ću uspeti da ih nađem.“

„Jolanda bez lutke neće da zaspi.“

Njena sestra je obično bila puna života, ali je sada govorila kao da je pomirena sa sudbinom i Elijana ju je privukla u zagrljaj i poljubila, pošto je shvatala koliko je Anželiki naporno da misli o Jolandinoj lutki, a ne o svojim dragocenim rukavicama. „Daj Jolandi nešto moje, da sa tim spava“, rekla je Elijana, pošto je znala da će svima stradati živci ako Jolanda ne zaspi. „A ti uzmi moje rukavice.“

Anželika ju je snažno stegla, i milioniti put za svojih dva-deset godina, Elijana je poželeva da okupi sve svoje sestre, pa da negde pobegnu. Sigurno bi živele bolje nego sa prezaduženim ocem i pregaženom majkom? Namršteno je posmatrala Anželiku kako se penje uza stepenice. Možda je došlo vreme da potpuno odustane od umetničke škole, pa da i pre podne radi u Luvru.

Minuti su sporo prolazili. U deset se oglasilo zvonce i Elijana, koja se nadala da će zatvoriti, okrenula se ka vratima, sa ukočenim osmehom.

Na njima je stajao Gzavje. „Nadao sam se da ću dobiti čašu vina“, rekao je. Godine provedene u Engleskoj jedva da su uticale na naglasak njegovog maternjeg jezika.

„Lik nije ovde“, odgovorila je ona, svesna da je njen brat sigurno na Monparnasu, da isto pije vino i da zamišlja kako će, bude li sedeo u kafeima koje posećuju slikari Pariske škole, i

sam početi da stvara umetnička dela. Očekivala je da će Gzavje biti sa njim.

„Dva sata sam proveo na Monparnasu i slušao Lika kako priča o muzama sa jednim svojim modelom. Poželeo sam neko manje bučno mesto.“

„Pa evo“, rekla je i mahnula prema praznim stolicama, „našao si najtiši restoran u Parizu.“

Nasmejao se. „To verovatno nije najbolji reklamni slogan za privlačenje gostiju, ali ja upravo to i tražim.“

Elijanin osmeh sada je bio stvaran. Odvela ga je do stola i sipala mu vino.

Gzavje je pogledao ka kuhinji, gde je njen otac pripito i glasno pevao neku prostačku pesmu. „Možeš li da sedneš sa mnom?“

Klimnula je glavom.

Gzavje joj je pružio vino. „Za tebe.“

„Hvala ti“, rekla je, pa je otpila gutljaj i osetila kako težina umora u stopalima popušta. „Hoćeš li biti u Parizu za praznike?“, upitala je, pošto ju je odjednom obuzela želja da sazna više o tom čoveku koji ju je častio vinom i zamolio da sedne. „Ovo mi deluje kao čudan trenutak za dolazak.“ Pored njih su na stolu bile novine sa uznemirujućim vestima da je Sovjetski Savez potpisao pakt o nenapadanju sa nacistima. Elijana ih je odgurnula u stranu.

„Ovde sam baš zato što su vremena tako čudna.“ Gzavje se zavalio u stolici i ona je morala da se upita zašto je došao kod nje, sestre svog druga, koja čitavog dana nije imala ni trenutak da dotera karmin, koja je na sebi imala samo jednostavnu pamučnu haljinu, a i obraz joj je verovatno još bio crven od očevog šamara.

„Ne znam da li se sećaš, ali moj otac ovde drži jednu galeriju“, nastavio je on. „Uz one u Londonu i u Njujorku.“

Elijana se značajno osmehnula. „Dok si ti pričao Liku o tome, ja sam verovatno bila previše zauzeta vikom na sitnu decu.“

Gzavje se ponovo osmehnuo i shvatila je da ne može da odvoji pogled od njegovih tamnosmeđih očiju. Bila je sigurna da ta nijansa ne postoji među gotovim slikarskim bojama, i da ju je čak veoma teško dobiti mešanjem. Bila je nalik na jutarnje sunčeve zrake koji poigravaju na bronzi.

„Ne pamtim mnogo toga u vezi sa tvojom porodicom, ali pamtim da ti nikada nisi vikala“, rekao je on.

Elijana je ustala i uzela drugu čašu sa police. Iako je do malopre nameravala da pomete pod pa onda legne u krevet, sada više nije bila umorna. „Vraćam se začas“, rekla je.

Provirila je kroz kuhinjska vrata i rekla majci: „Ja ću da zaključam. Tu je još jedan gost. Ali neće ništa za jelo.“

Njen otac je besno huknuo, skinuo kecelju i izašao, ne čekajući njenu majku, koja je poljubila Elijanu u obraz pre nego što je otišla. Onda se Elijana vratila Gzavjeu sa flašom vina, sipala mu čašu i čula svoj uzdah olakšanja kako odjekuje u sada praznom restoranu.

„Izvini“, rekla je. „Nisam navikla da ovde sedim i ne radim ništa.“

Gzavje je otpio gutljaj vina. Proučavao ju je kao da je portret vredan posebne pažnje. „Da li se i dalje staraš o sestrama? Lik kaže da studiraš u Luvru sa njim. I da radiš u Luvru, sem što radiš i ovde. A sećam se i da si nekada slikala. Isto kao Lik.“

Elijana se kratko nasmejala. „Ne kao Lik, ne“, bilo je sve što je rekla.

Gzavje je čekao. Elijana je otpila vino, zavrtila čašu i zagledala se u stare kolutove od prosutog bordoa na stolu.

„Nekada sam slikala“, rekla je oprezno. „Platno je, međutim, skupo. A treba i vremena za vežbu. Sada samo idem na predavanja iz istorije umetnosti. Pre podne. Pre nego što mi počne smena u Luvru.“

„Da li još čuvaš neke svoje slike?“ Gzavje je spustio glavu, sve vreme je gledajući, kao da pokušava da odvoji njen pogled od stola, nazad ka sebi.

Ona mu je to dozvolila. „Morala sam da prebojim platna u belo i da ih prodam“, rekla je jednostavno. Shvatila je da sada ona njega proučava.

Bio je naočito zbog tamne kose, tamnih očiju, plave košulje i snažne građe, ali je gotovo neodoljiv bio zbog svog držanja. Ako je njegov otac bio vlasnik galerija širom sveta, a Gzavje poznavao slikare poput Matisa, to je značilo da ima novca i moći i njegovo držanje i odevanje su jasno govorili o samopouzdanju i sigurnosti osobe koja zna svoje mesto u svetu. Ali umesto da joj priča priče o slavnim umetnicima, pitao ju je o njenim delima.

Njegova dobrota, toplina i istinsko zanimanje koje mu se videlo u očima bili su toliko opojni da je odgurnula vino pošto joj više nije trebalo. „Počeo si da mi pričaš o očevoj galeriji“, rekla mu je da bi nastavio, pošto je i ona želela da o njemu sazna više.

„Nedavno sam diplomirao prava“, odgovorio je Gzavje. „To je bio moj kompromis sa ocem: ja ću studirati na Oksfordu, a on će mi dozvoliti, kako se izrazio, poslednji flert sa uljem i platnom. Godinu dana u Francuskoj da od njega naučim posao galeriste, a da u slobodno vreme slikam“ – žalostivo se osmehnuo na paletu plavih nijansi na svojoj desnoj šaci – „a onda ću ostati u Parizu da preuzmem evropske poslove galerije, dok će se moj otac baviti Engleskom i Amerikom. Pošto je Hitler toliko nepredvidljiv, moramo da se postaramo da sve bude bezbedno, za slučaj...“ Ućutao je.

„Misliš li da će biti rata?“, upitala je ozbiljno.

„Ne znam.“

Elijana se nagnula napred, pošto ju je ta tema zanimala. Njene roditelje za to izgleda uopšte nije bilo briga, Lik se tome podsmevao, a sestre nije htela da plaši.

„Nadam se da Hitler misli kako je dovoljno postigao“, rekao je Gzavje. „Ima Austriju, ima Čehoslovačku; sada ima i savez sa Rusijom. A iz Nemačke i novostečenih zemalja proterao je sve umetnike Jevreje, kao i sve umetnike koji ne slikaju tačno što

on želi – ili se bar postarao da više nikada ne rade. On ne osvaja samo države; takođe uništava njihovu umetnost i kulturu.“

„Nisam o tome razmišljala“, rekla je Elijana polako. „Kako nešto poput rata može da utiče na umetnost. A to je blesavo, jer dovoljno je samo da se osvrnem kroz istoriju, pa da shvatim kako u sukobima između država ne stradaju samo ljudi.“

„Sve strada kada gramzivi ljudi počnu da se otimaju za moć i novac. A ja počinjem da mislim kako na svetu ima više gramzivih nego pristojnih ljudi.“ Gzavje je otpio vino i odmahnuo glavom. „Izvini. Nisam želeo da dođem ovamo i pričam o setnim temama. Došao sam zato što...“

Pogledao ju je tim svojim očima, čudesnim kao kjaroskuro na Rembrantovoj slici, pa je zatrepao i njoj se nekako učinilo da joj je trepavicama okrznuo srce. „Želeo sam da se osmehneš“, rekao je ne skrećući pogled, nimalo posramljen što te reči nagoveštavaju koliko je zainteresovan za nju. „Kao što si se danas na ulici osmehnula bratu. Imaš divan osmeh.“

Nije mogla da odoli. Odjednom se nisu osmehivale samo njene usne već i čitavo lice, a Gzavje joj je uzvratio istom merom. Iako je želela, nije rekla: *I tvoj osmeh je divan.*

Dva

Elijana je na putu za posao videla još ljudi kako kupuju gas-maske i baterijske lampe. Onda, dok je sedela za stolom u Luvru, misli su joj letele između novinskih članaka o tome kako su Belgija i Holandija proglasile mobilizaciju da se odbrane od sve izvesnijeg Hitlerovog napada, i Gzavjea. Prošle nedelje se svake noći vidala sa njim, uvek posle deset uveče, pošto se braserija zatvori, kada su mogli da popiju čašu vina i razgovaraju.

Ispričala mu je stvari koje nikome u životu nije izgovorila, stvari koje nisu zvučale lojalno prema roditeljima – i prema Liku. Da je zbog bratovljevih stalnih izostanaka iz Ekol di Luvra, gde je trebalo da studira i zbog čega ga roditelji nisu terali da radi, često bila veoma besna – ili mu je možda zavidela – pošto sama nije mogla tako da živi. Ona ne bi i dane i noći provodila u kafeima na Monparnasu pa da posle ima samo mamurluk i tračeve.

„Mada ne gajim nikakve iluzije o svojim umetničkim sposobnostima“, rekla je, pogleda prikovanog na čašu umesto na Gzavjeovo lice, na kome se videlo razumevanje zbog koga su joj navirale suze. „A nemam vremena da radim sa bojama i

platnom, tako da nikada neću razviti ono malo talenta. Ali kada bih mogla da izučavam umetnost i da o njoj pišem po čitav dan, umesto samo pre podne u školi...”

Ućutala je a obrazi su joj se zažarili kada je shvatila da govori sve što joj je na srcu iako sagovornika jedva da poznaje. O njemu je znala samo to da svake noći ostavlja Lika i Monparnas da bi sedeo s njom.

„Šta?“, upitao je blago. „Imala bi nešto lepo u danu koji je inače od jutra do mraka ispunjen radom i porodičnim obavezama?“

Osetila je kao da izdaje čitavu porodicu, uključujući i sestre, koje ništa nisu krive, kada je, pošto ga je napokon pogledala, rekla: „Da.“

„Žao mi je“, rekao je on.

Jedna suza joj je kliznula niz obraz, zbog uzaludnosti te želje. Gzavje ju je gledao kako klizi, stegao je pesnice, čelo mu se nabralo, kao da i on želi da ona ima tu nemoguću budućnost.

Jedan posetilac muzeja ju je nešto pitao, pa se vratila u stvarnost i pošto ga je uputila u galeriju skulptura, njen nemirni pogled zaustavio se na Ućelovoj slici *Bitka kod San Romana*. Pomahnitali crni konj se u prvom planu propinjao da napadne, crveni vrhovi kopalja najavljivali su šta će se desiti.

Zadrhtala je. Umetnost nije uvek umirujuća; ponekad i previše jasno proriče budućnost.

„Gospođice Difor.“ Pred njom je stajao visoki i dostojanstveni mesje Žožar, sa licem ozbiljnim poput renesansnog portreta.

„Sutra zatvaramo muzej na tri dana, zbog neodložnih radova na renovaciji“, rekao je. „Trebaće mi pomoć svakoga ko može da je pruži. Hoćete li doći? I vaš brat?“

„Naravno“, odgovorila je Elijana. „A imam i jednog prijatelja, koji je slikar i galerista.“

„Pozovite i njega, molim vas.“

Pre nego što je stigla još nešto da pita, mesje Žožar je prišao drugoj volonterki u galeriji pa je i sa njom jednako kratko porazgovarao.

Elijana je sela na svoju stolicu. Luvr će biti zatvoren tri dana. To je bilo nečuveno.

Žestoki, razmahnuti konji na slici su zadržtali, kao da će jurišati kroz predvorje. Grupa ljudi koja je ušla u muzej glasno je razgovarala o Švabama i Hitleru.

Muzej nije moguće valjano obezbediti za samo tri dana. Šta onda mesje Žožar namerava da uradi?

Kada su Elijana, Gzavje i Lik sutradan stigli u Luvr, zatekli su bar dvesta ljudi – studente, radnike Luvra, žene koje obično rade u Gran magazin di Luvru, muškarce iz robne kuće *Samaritan* – kako su se tu okupili.

„Prenećemo umetnička dela na sigurno. Dovoljno bi bilo da samo jedna bomba pogodi gde ne treba i...“ Mesje Žožar nije završio rečenicu, a svi prisutni već su se naježili. „Međutim, mene ne plaše samo bombe.“

Njegov zvanični glas razlegao se kroz muzejsku salu. „Adolf Hitler je zaratio protiv civilizacije. Na mitingu u Minhenu urlao je kako će *povesti nemilosrdan rat do istrebljenja protiv poslednjih elemenata koji su potiskivali našu umetnost*. Pokazao je, u Nemačkoj, Austriji i Čehoslovačkoj, da će uništiti sve slike koje su po njemu izopačene – sve naše velike impresioniste i kubiste. Pokazao je da će za sebe ukrasti sve što spada u njegovu krajnje uzanu definiciju 'umetnosti' – naše Rubense, Ticijane, našu *Mona Lizu*. Ja se molim da on nikada ne uđe u Luvr. Ali ako se to desi, ovde neće naći ništa vredno što bi mogao da uništi.“

Elijana je pogledala Gzavjea dok su svi oko njih klicali. Ona nije mogla da im se pridruži. Ne zato što se nije slagala sa mesje Žožarom. Već zato što nikada nije ni pomišljala da će se naći u tako očajničkoj situaciji. Neprocenjivo vredne slike nikada nisu premeštali, sem ako na pomolu nije nekakva katastrofa.

Sada je zaista shvatila svrhu Nemačko-sovjetskog pakta o napadanju: nacisti će napasti Francusku.

Napašće Anželik, Žaklinu, Žinetu i Jolandu. Ovaj muzej i sva umetnička dela u njemu, sve to neopisivo blago, koje ume čoveka da natera da zasuzi, da obori glavu ili iznenada spozna šta je to čudo. Elijana je viđala kako se to dešava, svedočila je izmenjenom licu posetioca Luvra kada bi se umetničko delo pružilo ka njemu, kao da ga dodiruje po vratu, a posmatrač bi se sav naježio, zaprepašćen – i više nikada nije bio isti.

Hoće li iko od njih biti isti posle ovoga?

Onda su počeli. Muškarci su u glavnu galeriju donosili sirovi pamuk, džakove s peskom, kartonske cilindre – sve moguće i nemoguće materijale za pakovanje i zaštitu. Mesje Žožar je nadzirao uklanjanje vitraža sa prozora Luvra. Neki studenti su skidali slike sa zidova. Gzavjea su zamolili da pomogne u šifrovanju sanduka, da bi njihova sadržina ostala tajna – NM za Nacionalni muzej, pa onda slova koja govore iz kog odeljenja potiče umetničko delo, i onda individualni broj dela. Sekretarice su otkucavale, u četiri primerka, spiskove sa brojevima i odgovarajućim slikama. Zvuk zakucavanja eksera u sanduke nije prestajao.

Trebalo je da Lik, koji je imao senzibilitet slikara i kome je zbog toga mogao da se poveri tako osetljiv posao, izvadi najveće slike iz ramova, da ih pažljivo zamota oko kartonskih valjaka i stavi u tube.

Mesje Žožar je dao Elijani spisak umetničkih dela i gomilu raznobojnih krugova. „Žute krugove treba da zalepiš na većinu sanduka. Zeleni idu na najvažnija umetnička dela. Crveni na one čiji gubitak ne možemo ni da zamislimo. A tri crvene tačke na jedinu sliku na čitavom svetu koja mora da se spase“, završio je.

„Na Đokundu.“

„Da.“

Pošto je zalepila kružiće na sanduke sa francuskim krunskim draguljima, hiljadama godina starim egipatskim artefaktima i na valjak od hrastovine u koji su umotali ogromnu *Svadbu u Kani*, Elijana je uz samo još nekoliko osoba bila prisutna kada su skinuli *Mona Lizu* sa zida. Smestili su je u sanduk od topole, sa postavom od crvenog pliša, na koji su zalepili tri crvena kružića. Takođe je bila prisutna i kada je mesje Žožar napisao poruku Pjeru Šomeru, kome će ta neobična pošiljka stići u Šato de Šambor, gde će se nalaziti privremeni centar za razvrstavanje neprocenjivih umetničkih dela.

Sanduk sa Đokondom, za razliku od ostalih, na sebi je imao samo slova MN. Mesje Žožar je u pismu tražio od Šomera da kada paket stigne, doda crvena slova LPO, i tako kompletira šifru. Tako će se znati da je baš u tom sanduku prava Mona Liza.

To ću da upamtim, rekla je sebi Elijana. Jednog dana možda će biti važno.

Pošto je pala noć, gledala je kako *Mona Liza* beži u prvom konvoju kamiona. Osetila je kako Lik staje kraj nje, da i on posmatra. „Ne mogu sada da idem i služim vinom očeve prijatelje“, rekla je, iako je znala da će je otac kazniti što je propustila smenu u braseriji.

„Tako je“, složio se Lik, nesvakidašnje ozbiljan. „Ne možeš.“

Dok su se vraćali unutra, posmatrali su gotovo prazan dvorac. Sada su zidove umesto baroknih slika krasili beli pravougaonici neizbledele boje, pijedestali su postali beskorisni a ogromne galerije su odjekivale od povika, kao da su železnička stanica, a ne mesto za kontemplaciju i lepotu. Pokušala je da zamisli svet bez Pariza kao njegove duše; pokušala je da zamisli Pariz bez Luvra u svom središtu; muzej bez umetničkih dela u svom srcu. Nemoguće.

Učinilo joj se da vidi Lika kako trepće, baš kao i ona, ali je onda otišao u uskovitlanu prašinu, koja je na sunčevim zracima blistala kao suze.

Negde pred svitanje *Nika sa Samotrake*, visoka gotovo šest metara i sačinjena od stotinu osamnaest mermernih delova, premeštena je sa svog mesta na vrhu Daruovog stepeništa. Tog jutra je sijala, raširenih alabasterskih krila, boginja koja ih podseća da se u bitkama može i pobediti i da ljudi ne umeju samo da ratuju već umeju i da stvaraju čuda.

Ljudi su sproveli užad preko čekrka, vezali ih oko statue i onda je centimetar po centimetar dizali, da bi na kraju pažljivo spustili svih njenih trideset tona na rampu sagrađenu preko stepeništa.

Neki su okretali glavu i pokrivali oči. Elijana jedva da je disala. Gzavje je stajao pored nje i sve vreme – sporo i beskonačno dugo – potrebno da se *Nika* spusti niz pedeset tri stepenika osećala je kako mu srce hitro lupa. Uzdasi iz gomile pratili su svaki pokret, svaki trzaj.

Nika nije mogla da padne.

Osetila je dodir na ruci. Gzavjeovi prsti prepleli su se s njenim prstima. Stegla ih je.

Još samo tri stepenika. Dva. Poslednji stepenik.

Napokon je statua bezbedno stigla do kraja stepeništa. Nije se razbila u hiljadu delića.

Zajednički uzdah olakšanja okupljenih bio je divan, poput himne, i dugo je odjekivao među kamenim zidovima prazne dvorane.

„Želim da verujem da je ovo znamenje“, rekla je Elijana Gzavjeu, pokazujući glavom ka pobedonosnoj boginji. „Da neće biti rata, da niko neće stradati.“

„I ja to želim.“ Nije pustio njenu ruku.

Međutim, svuda oko njih činilo se da je rat već počeo: džakovi sa peskom bili su naslagani oko statua previše velikih da se prenesu, komadi drveta bili su razbacani naokolo kao posle eksplozije i ljudi su prolazili sumornih lica.

I ona je odjednom znala, isto kao što je umela da oseti kad se Jolanda razboli – kada bi se usred noći probudila da opipa čelo male sestre – da se njihove želje neće ostvariti. Rat *zaista*

stiže. Samo je pitanje kada. I hoće li neko od njih, kasnije, biti u stanju da gleda *Niku* kako se penje nazad na vrh stepeništa, čitava, živa i pobedonosna.

Mesje Žožar je rekao ljudima koji su tu proveli čitavu noć da odu na odmor. Lik je nestao da poseti svoju najnoviju ljubav a Gzavje i Elijana su zajedno otišli iz muzeja, i dalje se držeći za ruke.

Hodali su kroz park Tiljerije, preko Trga Konkord i onda na Šanzelize. Levo od njih Sena je vijugala između zgrada a negde u blizini metla je suškala po kaldrmi. Sunčevi zraci širili su se poput blagoslova, kesten je ushićeno dizao grane ka nebu a ptice su umilno pevale u pratnji blagog šuma vodoskoka. Čak je i cveće igralo u ritmu. Bio je to gotovo previše lep jesenji dan – priroda je pokazivala da ona stvara najveličanstvenija umetnička dela – i to je ohrabrilo Elijanu da postavi pitanje, iako se bojala da je previše intimno. Ali pošto je sada dodirivala Gzavjea, pošto se njegovo telo nalazilo tik uz njeno, a ne sa druge strane stola, i pošto on nije odvajao pogled od njenog lica, i njime joj govorio toliko toga ličnog i iskrenog – zbog svega toga je osetila da možda postoje neki delovi njegove ličnosti koji su samo za nju.

„Hoćeš li mi pokazati svoje slike?“, upitala je. „Naravno, ako posle ove noći nisi umoran od umetnosti.“

„Ja se nikada neću umoriti od umetnosti.“ Čvršće joj je stegao ruku.

Uskoro su stigli u Ulicu La Beti i Gzavje je otvorio vrata Lorenove galerije.

„Tu si, znači“, viknuo je čovek koji je izgledao kao starija verzija Gzavjea: visok i dostojanstven, sa crnom kosom prošaranom sedima.

„Ovo je Elijana Difor“, predstavio ju je Gzavje. „A ovo je moj otac Pjer Loren.“

„Napokon“, rekao je čovek i srdačno se rukovao sa njom. „Čuo sam da voliš umetnost. Hoćeš li malo da razgledaš?“

Pokazao je ka zidovima na kojima su bile okačene živopisne i senzualne slike razodevenih žena koje leže na sofama ili u foteljama, okružene tapetima jarkih boja, vazama prepunim cveća, tkaninama u duginim bojama. Posle čudne noći praznjenja muzeja, učinilo joj se da gledajući tolike boje upija sam život.

„Matisove *Odaliske*“, rekla je i prišla im.

„Vidim da se razumete u slikarstvo“, rekao je Pjer odobravajući.

A onda se povukao i pustio Gzavjea i Elijanu da šetaju između crvenih, plavih i jarkih smaragdnozelenih nijansi.

„To je boja tvojih očiju“, rekao joj je Gzavje za tu poslednju, koja se sedefasto presijavala na naslikanim pantalonama. „Ne uvek“, ispravio se. „Ne kada radiš u restoranu. Ali ovde su baš takve.“

„To je zato što sam s tobom.“ Tu istinu više nije mogla da krije.

Gzavjeove oči sada su zasijale kao pozlata na crnoj pozadini. Boje slika kao da su iskočile iz ramova i zaiskrile u vazduhu između njih. Crvenilo joj je zažarilo obraze, porumenelo vrat.

Gzavje ju je ponovo uhvatio za ruku. „Moje slike su na spratu. Ako i dalje želiš da ih vidiš.“

Klimnula je glavom i pogledom pratila pokrete njegovih usana dok je govorio, a i njegove oči su se preko njenih jagodica spustile do njenih usana.

Poveo ju je na sprat, gde je među mnoštvom slika videla svetli kutak kraj prozora, sa tubama boja, štafelajem, umrljanim krpama, paletom živom od ideja. Gzavje je pokazao platna naslagana na zidu i ona se zapanjila kada ih je pregledala: Lik je rekao da je Gzavje dobar, ali to nije bio ni izbliza odgovarajući pridev. A pošto je znao koliko ona čezne za radošću slikarstva, Gzavje se nikada nije hvalio svojom veštinom, jedva da je spominjao svoja dela. Dok je tu stajala, dodirujući Gzavjeove slike, osetila je kako je srce boli od spoznaje šta nagoveštava njegova

uzdržanost a onda joj je, iz istog razloga, ustreptalo. On je nju *poznavao*. I bilo mu je stalo.

Shvatila je da nije rekla ni reč o njegovim slikama i da sada on njenu uzdržanost možda neće lako protumačiti. „Ova mi se posebno sviđa“, rekla je pošto je stala pred naročito snažnim platnom.

„Nju je kupio Eduar de Rotšild. Sutra treba da mu je isporučim.“

„Rotšild“, ponovila je Elijana, zadivljena. Razni pripadnici porodice Rotšild, među njima i Eduar, bili su vlasnici najvažnijih privatnih kolekcija u zemlji.

„Ponekad...“ Gzavje je oklevao a ona ga je pogledala u oči, da mu kaže kako želi da čuje reči koje će uslediti. „Ponekad“, nastavio je, „kad sam okružen velikim talentima izloženim u prizemlju, postanem bolno svestan da sam ja tek daroviti početnik, a ne majstor. Da treba da se usredsredim na kupovinu i prodaju majstora umesto da pokušavam da ostvarim nemoguće. Ali onda prodam sliku nekome kao što je Rotšild i pomislim... pomislim kako možda ne bi trebalo da budem praktičan. Upitam se mogu li možda nekako da se istinski bavim slikarstvom. Teško mi je da odbacim tu ideju.“

„Jeste“, rekla je Elijana. „Ali mislim da bi bilo još teže posle se kajati...“ *Ti si se toga odrekla da bi prehranila porodicu.* Reči su zvučale previše nalik na samosažaljenje, tako da ih nije izgovorila. „Nemoj da prestaneš“, rekla je umesto toga, pa je pružila ruku da dodirne paletu, da prstom pređe preko sjajnih obrisu osušene boje.

Pridržišla joj se druga ruka, koja nije dodirivala boju, već njenu kožu, njenu nadlanicu, njen članak. Gzavje joj je prišao sasvim blizu, toliko blizu da je osetila kako mu je disanje brže od uobičajenog.

„Elijana.“ Izgovorio je njeno ime kao da je nešto dragoceno – kao da je ona dragocena.

Pustio je njenu ruku pa spustio dlan na njeno lice, nežno je prešao palcem preko njene jagodice; bila je to najfinija četkica koja nanosi toplotu na njenu put. Svaki pokret napred kao da je trajao čitavu večnost; svaki sledeći trenutak bio je dalji nego što je želela da bude.

A onda se to desilo. Poljubac koji je osetila u vrhovima prstiju, u nožnim prstima, u kosi. Poljubac toliko divan da joj se otrgla suza.

Gzavje je obrisao suzu, pa je digao usne i poljubio mesto na kome se nalazila. Okrenula je glavu, pošto je želela da opet oseti njegove usne na svojim i njihova tela su se približila za zagrljaj, njene ruke našle su se na njegovim leđima, on joj je stavio šake na obraze, spojili su se kao zlatasti, svetlucavi par koji zna samo jedno za drugo na Klimtovom čudesnom *Poljupcu*.

Onda se odozdo začuo glas Gzavjeovog oca: „Hitler je napao Poljsku.“

Elijana je uletela u stan i zatekla majku kako sedi za stolom i plače, sa licem zagnjurenim u ruke. Zbog toga je zastala. Njena majka nikada nije plakala, čak ni kada je strašno opekla ruku na pećnicu u braseriji.

Tu je bio i Lik. I njihov otac. Lik je uzeo pismo sa stola i pružio ga Elijani. Njen brat i otac su dobili poziv za mobilizaciju.

Anželika je drhtavo progovorila. „Na radiju javljaju da ako se Nemci ne povuku iz Poljske sutra do pet, Francuska će im objaviti rat. A i Britanija.“

„Sada ćeš morati da svojim novcem kupuješ sve što treba“, rekao je njihov otac, besno gledajući Elijanu. „A ni naš maestro sada neće moći ništa da zarađuje pomoću svog umetničkog dara.“ Zbog tih zajedljivih reči Lik je namrgođeno pogledao oca.

Elijana je izgurala brata iz stana pa niz stepenice. Seli su ispred vrata od mahagonija, sa natpisom *EskaIije* 33. U

razbijenom staklu sa obe strane video se odraz razbijenog sveta a anđeo se pijano naginjao iznad njih, kao da će svakog časa pasti. Elijana je pružila bratu cigaretu pa je i sama zapalila.

„Vojska“, rekao je Lik ogorčeno. „Toliko o mojim snovima da ću postati slikar ravan Pikasu.“

Zašto onda, nije rekla Elijana, proteklih godinu dana nisi više slikao, više se trudio? Zašto su te više privlačili kafei Monparnasa nego tvoja umetnost?

Žalostivo joj se osmehnuo. „Da sam samo znao...“

Elijana je zurila u prazne dućane, u tanušne pramenove dima koji se izvijaju u jutarnje nebo, u oronulu braseriju dva ulaza dalje. „Moraću da se odrekнем umetničke škole, zar ne? Radiću samo u Luvru i braseriji i nigde više.“

Lik je klimnuo glavom. „Majka neće moći da sama sve radi u braseriji.“

Te noći se u krevetu Jolanda zalepila za Elijanu. Žineta, Žaklina i Anželika uradile su isto. Njihov otac i brat će sutra poći u rat i samo će Elijana ostati da brine o bezbednosti porodice. Otpevala im je Jolandinu omiljenu uspavanku *Au Clair de la Lune*. Kada ju je Anželika pogledala svojim tamnim očima, Elijana joj se osmehnula, kao da kaže: *Biće sve dobro*.

Uskoro su sve zaspale. Sem Elijane.

Lik je nestao rano sutradan ujutro i vratio se nedugo pre nego što je morao da se javi na dužnost. Iz džepa je izvadio kovertu. „Gzavje me je upoznao sa Rotšildom. Prodao sam mu sliku.“

Iz kovertе je ispalo više franaka nego što je Elijana u životu videla. Njen otac je prvi ugrabio novac. Poljubio ga je, pa je poljubio sina u čelo i prebacio mu ruku preko ramena. Anželika je klicala, manje devojčice su se tiskale okolo i posmatrale Lika kao da je kralj, a njihova majka se stropoštala na stolicu i gledala i novac i svog sina s potpunom nevericom.

„Prodao si sliku Rotšildu?“, upitala je Elijana pa se nasmejala. Imali su novca. A Lik je imao bogatog mecenu. Iz jučerašnjeg pepela nastao je san.

„Lepo sam ja govorio da si ti majstor.“ Njihov otac je razbatio Likovu kosu. Sada više nije bilo one jučerašnje zajedljivosti.

„Svima sam vam nešto kupio“, rekao je Lik, pa je dao sestrama zamotane pakete, na šta su one zacičale. Kada su ih otvorile, videle su da su to pokloni prikladniji za slikarske modele: nakit, svilene čarape, primerci pariskog *Voga*.

„Ti čuvaj novac“, rekao je Lik Elijani. „To je tvoj poklon.“ Osmehnuo se i Elijanu je malčice zabolelo što i njoj nije nešto kupio. Međutim, taj bol je smesta minuo – staranje o novcu je zaista bilo najpraktičniji poklon.

„Koju si to sliku prodao, maestro?“, upitala je šaljivo.

„Onu na kojoj sam ja, sa jednim modelom. Nazvao sam je *Ljubavnici*“, rekao je značajno. „Rekao bih da je to slika o ljubavi.“

Slika o ljubavi. Zbog tih reči se prisetila jučerašnjeg dodira Gzavjeovih usana. Od tada se toliko toga desilo. Šta će biti sa njom i Gzavjeom sada pošto je Francuska u ratu? Tek što su počeli, a već...

Elijana je pokušala da se priseti slike koju je njen brat opisao, pošto je želela da i dalje misli o ljubavi, a ne o ratu. U njegovom ateljeu na Monparnasu bilo je mnogo slika modela, ali su devojke, obično oskudno odevene, ležale na sofama, a ona je slutila da to nije po Rotšildovom ukusu. „Ne sećam se“, rekla je. „Volela bih da je vidim.“

„Jedini način da je vidiš jeste da nekako uđeš u Rotšildovu vilu.“

„Ponosna sam na tebe“, rekla mu je. „Oduvek sam znala da ćeš se proslaviti.“

„Svi ćete mi se klanjati kad se pobedonosno vratim, pošto sam potukao Nemce i proslavio se kao slikar“, rekao je Lik kroz smeh.

I ona se nasmejala. „Čuvaj se. I...“ Oklevala je, pošto se na tren pitala da li to zaista misli. „Čuvaj oca.“

„Ume on sam da se čuva“, rekao je Lik. I onda je otišao.

Te noći, pošto je Elijanina majka preuzela muževljeve dužnosti u braseriji, Elijana nije mogla da se usredsredi na konobarisanje. Hitro bi pogledala ka vratima svaki put kada se zvonce oglasi.

Napokon, ranije nego obično, stigao je Gzavje. Parižani su zbog rata izgubili apetit i restoran je bio prazan. Elijana je osećala kako se osmehuje čitavim licem dok je posmatrala tu tamnu kosu, tamne oči, neobrijanu bradu na kraju radnog dana; božanstvo u vidu Gzavjea. Pre nego što mu se uopšte obratila, već ga je ljubila, i to dugo, dugo.

Na kraju je naslonila čelo na njegovo. „Zaboravila sam da kažem zdravo“, rekla je, posramljena zbog svoje strasti.

On se osmehnulo. „Uvek bi trebalo ovako da se pozdravljamo. Zapravo“, prošaputao je blizu njenih usana, „ni ja se sa tobom nisam pozdravio. Tako da ću sada.“ Onda ju je ponovo poljubio, istraživački, strastveno.

„Hvala ti što si odveo Lika kod Rotšilda“, rekla mu je kada se malčice povukla, taman dovoljno da može da govori, iako su im se tela još dodirivala. „On nikada ne bi kupio neku njegovu sliku bez tvoje preporuke.“

„Bez Lika ja nikada ne bih upoznao tebe“, rekao je Gzavje. „Zato sam morao da mu nekako uzvratim.“ Jednom rukom je pomerio uvojak koji joj je ispao iz šnale. „Znaš li da obožavam tvoju kosu?“

Naterali su se da sednu za sto, na suprotne strane, razdaljina između njihovih tela bila je jaz koji je neprekidno trebalo premošćavati; stopalom mu je dodirivala nogu, on joj je palio goloaz, prsti su im se na tren, jedva primetno, dodirivali kao tanka četkica koja stvara liniju na platnu i Elijana se pitala kako to da platno nikada ne drhti, kao ona sada.

Naredni meseci predstavljali su jedno neobično lepo doba. Rata zapravo nije bilo. Nacisti nisu napali. Francuzi su to zvali *drole de guerre** da bi se rugali Hitleru. Ništa se nije promenilo, sem što su noću morali da zamračuju prozore, što nije bilo Lika i njihovog oca i što je sada Elijana bila u kovitlacu burnih osećanja prema Gzavjeu.

Nastavila je da radi, iako je Luvr sada bio muzej bez mnogo umetničkih dela – ostalo je tek nekoliko skulptura prevelikih da se iznesu i jedno deset procenata slika. Mesje Žožar je zadržao Elijanu na poslu zato što je znao da joj treba novac. Ona mu je pomagala u održavanju veza sa raznim dvorcima-skladištima širom Francuske u kojima se sada čuvalo blago Luvra.

Jedne zimske večeri, pošto je izašla iz Luvra, prišla je stanu obuzeta strepnjom, jer je znala da mora da vidi šta rade sestre pre nego što počne smenu u braseriji. Njihov otac je došao na dvonedeljno odsustvo i svi su bili na ivici živaca. Ipak, nije čula ništa dok se penjala stepenicama. Čak i bez prisustva njihovog oca, neke obične večeri oko šest, Anželika bi vikala na Jolandu a Jolanda bi se cerekala zbog neke psine koju je priredila Anželiki. Sada je vladala samo blažena tišina.

Elijana nije mogla da poveruje šta je ugledala kada je otvorila vrata. Anželika je smireno mešala nešto u loncu, Žineta je za stolom vežbala matematiku, Žaklina je vadila tanjire i pribor za večeru – a Gzavje je sedeo na podu sa Jolandom u krilu i čitao joj knjigu.

Na zvuk zatvaranja vrata svi su se okrenuli i zagledali u Elijanu, kao da su zbog nečega krivi. Niko nije progovorio.

Onda je Gzavje ustao i digao Jolandu iz krila. Njegova kravata i sako bili su prebačeni preko naslona stolice. Na sebi je imao pantalone i košulju koja je verovatno nekada bila

* Franc.: lažni rat. (Prim. prev.)